[इंग्रजीमध्ये टंकलिखित न्यायनिर्णयाचा मराठीमध्ये अनुवाद]

बशीरभाई मोहम्मदभाई

विरुध्द

मुंबई सरकार

न्यायमूर्ती जाफर इमाम आणि न्यायमूर्ती ए के सरकार

[न्यायमूर्ती जाफर इमाम आणि न्यायमूर्ती ए. के. सरकार]

फौजदारी कायदा - गुन्हा करण्याचा प्रयत्न - फसवणूक करण्याचा प्रयत्न - फिर्यादीची फसवणूक झाली की नाही - भारतीय दंड संहिता, (१८६० मधील ४५), कलम ५११.

फसवणुकीचा प्रयत्न करणारी व्यक्ती त्याच्याकडे केलेल्या निवेदनांवर विश्वास ठेवत नसली आणि त्यांच्याकडून दिशाभूल करत नसली तरी गुन्हेगाराला जाळ्यात ओढण्यासाठी केवळ विश्वास दाखवला जात असला तरी फसवणुकीचा प्रयत्न करण्याचा गुन्हा केला जाऊ शकतो.

जिथे चुकीची माहिती दिली गेली होती आणि ज्या व्यक्तींकडून पैसे मिळवले गेले होते, त्या व्यक्तींकडून चुकीच्या पद्धतीने फसवणूक करण्याचा प्रयत्न केला जातो तिथे गुन्हा करण्याची तयारी नसते.

फौजदारी अपीलीय अधिकारीता

फौजदारी अपील क्रमांक ५५/१९५५

सत्र न्यायाधीश, बडोदा येथील फौजदारी अपील क्र. १३/१९५५ मधील ३१ मार्च १९५५ च्या निकालामुळे उद्भवलेल्या फौजदारी अपील क्र. १२०८/१९५५ मधील मुंबई उच्च न्यायालयाच्या दिनांक २६ ऑगस्ट १९५७ रोजीच्या न्यायनिर्णय आणि आदेशावरुन विशेष अनुमतीद्वारे अपील.

अपीलकर्त्यातर्फे एम. के. राममूर्ती आणि जे. बी. दादाचंजी.

उत्तरवादींतर्फे आर. गणपथी अय्यर आणि आर. एच. ढेबर.

न्या. सरकार यांच्या न्यायालयाचा दि. १९ एप्रिल, १९६० रोजी न्यायनिर्णय पारित करण्यात आला-

अपीलकर्ता आणि इतर दोघांना दंडाधिकाऱ्यांनी भारतीय दंड संहितेच्या कलम ४२० आणि सह कलम ५११ आणि ३४ अन्वये दोषी ठरवले आणि प्रत्येकी १२ महिने सक्तमजुरी आणि ५०० रुपये दंड आणि पैसे न भरल्यास आणखी चार महिन्यांच्या तुरुंगवासाची शिक्षा सुनावली. अपिलात सत्र न्यायाधीशांनी आरोपींची निर्दोष मुक्तता केली. त्यानंतर राज्य सरकारने मुंबई येथील उच्च न्यायालयात अपील केले आणि उच्च न्यायालयाने दोषमुक्तीचा आदेश रद्दबातल ठरवला आणि विद्वान दंडाधिकाऱ्यांनी दिलेला आदेश कायम ठेवला. उच्च न्यायालयाच्या आदेशाविरुद्ध आरोपी क्र. १ ने एकट्याने या न्यायालयात अपील केले आहे.

तिन्ही आरोपींनी एका रमणलाल नावाच्या व्यक्तीशी संपर्क साधला आणि तिसऱ्या आरोपीने रमणलाल यांना सांगितले की आरोपी क्रमांक १ आणि २ चलनी

नोटांची नक्कल करण्यात निपुण होते आणि रमणलसाठी ते करण्यास तयार होते त्याने प्रस्तावाचा फायदा घ्यावा. त्यानंतर तिसऱ्या आरोपीने रमणलालला या प्रकरणाचा विचार करण्यास सांगितले आणि पुन्हा येण्याचे आश्वासन दिले. रमणलालने नंतर ही बाब त्याचा मित्र चंपकलाल-फिर्यादी याला सांगितली आणि दोघांनी नोटांची नक्कल करण्याच्या त्यांच्या (उघडपणे) क्षमतेवर विश्वास न ठेवता आरोपींना अडकवण्याचा निर्णय घेतला. तिसरा आरोपी पुन्हा वचनाप्रमाणे आला आणि रमणलाल आणि चंपकलालला भेटला. चंपकलालने रु. २०,००० च्या चलनी नोटा नक्कल करण्यासाठी मिळवण्याचे आश्वासन दिले आणि ते केव्हा करायचे होते याची तारीख निश्चित केली गेली. त्यानंतर रमणलाल आणि चंपकलाल यांनी पोलिसांना माहिती दिली. पोलिस रमणलालच्या घरात लपून बसले, जिथे आरोपींसोबत नक्कल करण्याचे काम केले जाईल असे ठरले होते. तिन्ही आरोपी ठरल्याप्रमाणे पोहोचले. दुसऱ्या आरोपीने बाटल्या, कोरे कागद इत्यादी एका चटईवर पसरवले आणि पहिल्या आरोपीने - अपीलकर्त्याने चंपकलालला चलनी नोटा आणण्यास सांगितले. रु.२०,००० चलनी नोटा असलेली पिशवी घेऊन आलेल्या चंपकलालने प्रत्येकी रु. १०० च्या दोन चलनी नोटा काढून अपीलकर्त्याला दिल्या. अपीलकर्त्याने पैसे घेताच, चंपकलालने पूर्वनियोजित संकेत दिला आणि पोलीस खोलीत आले आणि सर्व आरोपींना अटक केली. त्यानंतर चंपकलाल यांनी दाखल केलेल्या तक्रारीवरून फसवणूक करण्याचा

प्रयत्न केल्याप्रकरणी त्यांच्यावर खटला चालवण्यात आला ज्याचा निकाल आधीच नमूद करण्यात आला आहे.

अपिलकर्त्याच्या बाजूने विद्वान वकिलांनी तीन मुद्द्यांचा युक्तिवाद केला. प्रथम, चंपकलालची फसवणूक करण्याचा प्रयत्न केल्याचा आरोप असल्याचे सांगण्यात आले परंतु चंपकलालला कोणीही निवेदन दिल्याचा कोणताही पुरावा नाही. तथापि, खालील न्यायालयांना असे आढळून आले की असे निवेदन केले गेले होते आणि आम्हाला वाटते की अभिलेखावरील पुराव्यांद्वारे निष्कर्ष स्पष्टपणे समर्थित आहेत.

पुढचा मुद्दा असा होता की, फसवणुकीचा गुन्हा करण्याचा कोणताही प्रयत्न झाला नव्हता तर केवळ तो गुन्हा करण्याची पूर्वतयारी करण्यात आली होती जे दंडनीय नाही. प्रत्यक्षात गुन्हा करण्याचा प्रयत्न केल्याचे आम्हाला स्पष्ट दिसते. खोटे निवेदन करून चंपकलालकडून रक्कम रु. २०० घेण्यात आले होते. हे स्पष्टपणे भारतीय दंड संहितेच्या कलम ५११ च्या अर्थानुसार गुन्हा करण्याच्या दिशेने केलेल्या कृती आहेत. खरेतर, खोटे निवेदन करणे हे भारतीय दंड संहितेच्या कलम ४२० अंतर्गत फसवणुकीच्या गुन्ह्यातील एक घटक आहे. त्याचप्रमाणे या प्रकरणात मालमत्तेचे हस्तांतरण हे अशा घटकांपैकी आणखी एक आहे. या प्रकरणात दोन्ही घटना घडल्या आणि आरोपींनी त्या घडवल्या. त्यामुळे आरोपीने केवळ तयारी केली होती, गुन्हा करण्याचा प्रयत्न केला नाही असे म्हणता येणार नाही.

शेवटचा युक्तिवादाचा मुद्दा असा होतो की, फसवणूक करण्याचा प्रयत्न केला नाही कारण फिर्यादीची फसवणूक झाली नव्हती. फिर्यादीला समाविष्ट करून घेण्यात आले नव्हते हे खरे आहे. आरोपी प्रत्यक्षात चलनी नोटांची नक्कल करू शकतात यावर त्याचा कधीच विश्वास बसला नव्हता. केवळ आरोपींना पकडण्यासाठी त्यांनी विश्वास दाखविला. तथापि फसवणूक करण्याचा प्रयत्न करण्याबाबत स्पष्टपणे काही फरक पडत नाही. आरोपींनी फिर्यादीची फसवणूक करण्याचा प्रयत्न केला होता. फसवणुकीचा प्रयत्न केल्याचा गुन्हा त्यांनी केला आहे का, याचा विचार करताना ते त्यांच्या प्रयत्नात अपयशी ठरले होते, हे अप्रासंगिक आहे. प्रकरणाचा हा दृष्टिकोन उच्च न्यायालयांमध्ये एकसमानपणे मान्य करण्यात आला आहे. बंगाल सरकार विरुद्ध उमेश चंदर मित्तर (टी. एल. आर. १६ कलकत्ता ३१०, ३१६) मध्ये असे म्हटले आहे की, "एखादा माणूस फसवण्याचा प्रयत्न करू शकतो, जरी त्याने फसवणूक करण्याचा प्रयत्न करत असलेल्या व्यक्तीला पूर्वसूचना दिली असली तरी, त्यामुळे फसवणूक झाली असे होत नाही." हे स्पष्टपणे योग्य निरीक्षण आहे.

हे अपील पूर्णपणे गुणवत्तेशिवाय आहे आणि ते फेटाळण्यात आले आहे.

अपील फेटाळले.

x-x-x-x

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

x-x-x-x